

DE SCHAT VAN DE VRIJHEID

Voor Ine Burgmans

Iemand bepaalde zonder enige grond, dat ik anders en inferieur was.

Primo Levi

We worden mens in het aangezicht van een ander.

Emmanuel Levinas

Inhoud

Woord vooraf	13
Proloog	17

Deel 1 – Paulina en Klaas, 1768-1802

1	Paulina's leven op de plantage, 1780-1793	25
	Plantage Santa Barbara, 1768-1793	32
	Pijn en verlangen	37
	Alles voor de vrijheid, 1757-1793	39
	Een andere weg naar de vrijheid, 1790-1792	48
	Verbouwplannen voor de plantage, ± 1793	52
2	Hellevoetsluis, 1793	54
	Leven op zee	60
	Naar Suriname	67
	Aan de slag in Suriname	70
	Het werk van Klaas	83
	Relaties op de plantage	93
3	Santa Barbara, 1797	97
	De zwangerschap van Paulina	104
	De bezetting van de Engelsen	114
	Het einde van het plantageleven is nabij	117

Deel 2 – Het leven in Paramaribo, 1802-1815

4	Domineestraat 91, 1802	123
	De eerste kennismaking met Paramaribo	130
5	De schat van de Vrijheid, 1802	135
6	Feitelijk vrij, 1803	139
	Een bekende in Paramaribo	151

7	Het wel en wee met vrienden, 1804-1807	158
	Opnieuw zwanger	164
8	Een compleet gezin, 1805-1807	169
9	Geloofsdilemma's, 1807	175
	Afschaffing van de slavenhandel	177
10	Opgroeiende kinderen, 1808-1815	180

Deel 3 – Alleen verder, 1816-1837

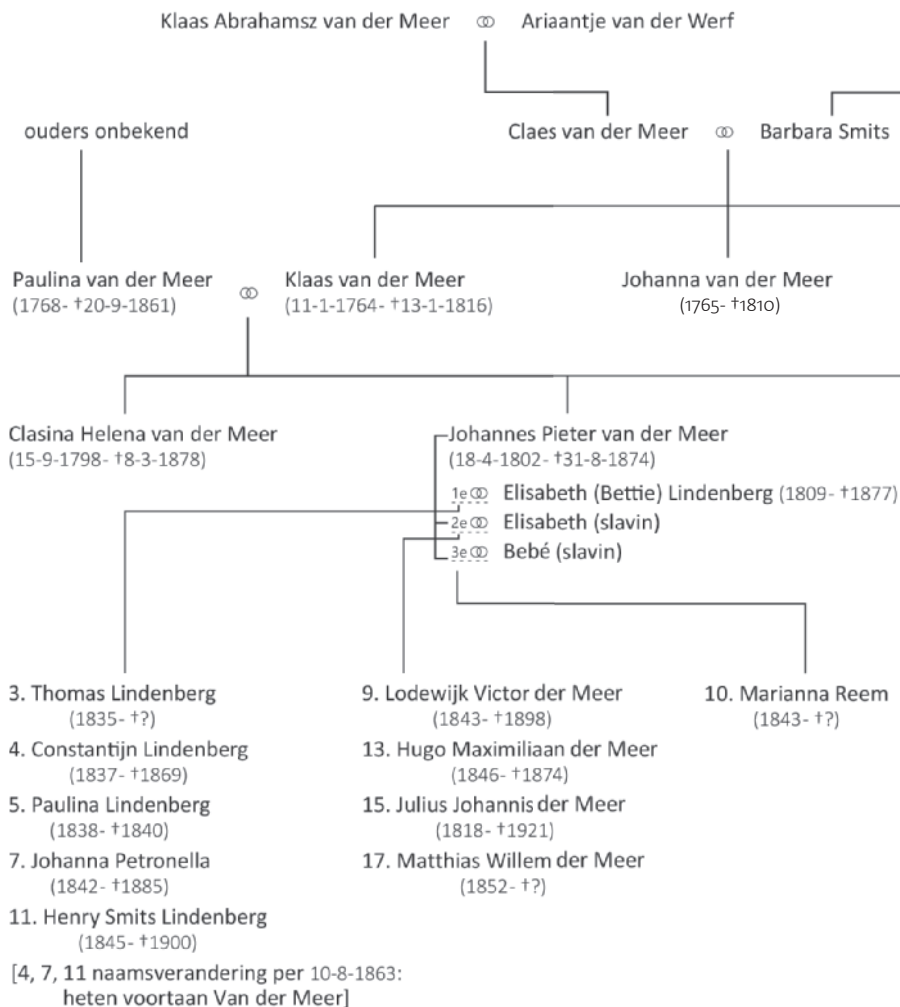
11	Een onverwachts droevige wending, 1816	187
12	Het testament en het codicil, 1816	195
	Afscheid van de Domineestraat	203
13	Een nieuw bestaan, 1818	206
	Het testament van Herman Voetman	210
	Belangrijke ontwikkelingen	212
	Opnieuw een pokkenuitbraak	215
14	Op zoek naar Helena van der Meer, ± 1819	217
15	Johannes Duurhagen, 1820	223
16	Een grote stadsbrand, 1821	232
17	Een nieuwe bewoner in de Maagdenstraat, 1821-1824	241
18	Het inlossen van een belofte, 1822	245
19	Sophia Letsch, 1824	251
20	Maagdenstraat 353, 1825-1831	254
21	De wraak om een aangestoken brand, 1832	260
	De nasleep	264
22	Het kopen van een huis, 1833-1837	271

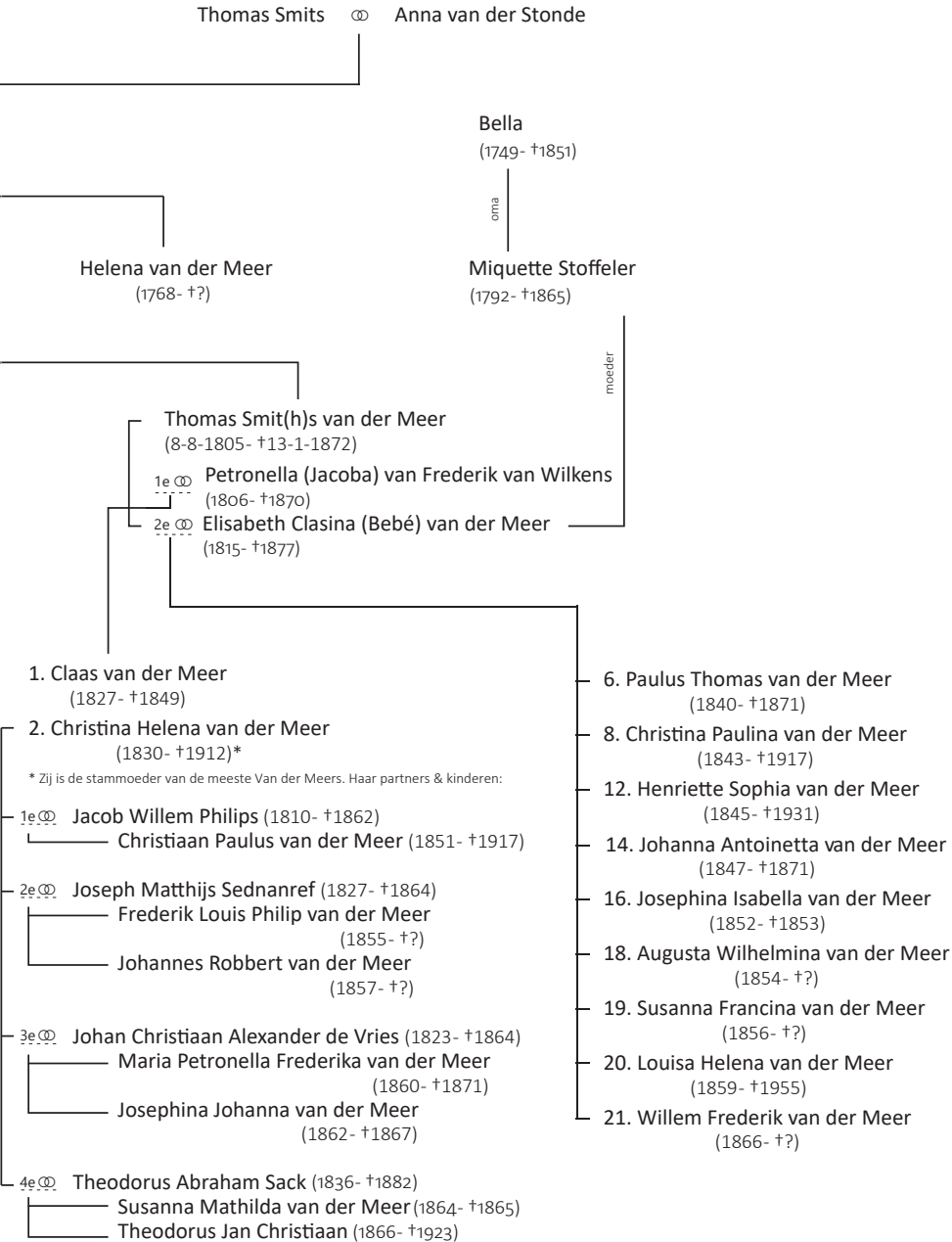
Deel 4 – Verwikkelingen in een vrije familie, 1833-1861

23	Paulina's kinderen en kleinkinderen, 1827-1845	279
	De eerste kleinkinderen	281
	Johannes' leven	285
	Clasina	292
	Sophia	296
24	Het systeem staat op omvallen, 1804-1848	301
25	Wederom tegenslagen, maar ook voorspoed, 1840-1853	308
	Verlies	309

Een ontmoeting op het fort	312
Paulina's oudste kleinzoon	324
26 Nogmaals een proces van vrijheid, 1843-1853	327
Kennismaking met de kleinkinderen uit Saramacca	329
27 De geest van vrijheid waart rond op het erf in de Maagdenstraat, 1841-1858	332
28 Het einde is nabij, 1861	338
Nawoord en woord van dank	342
Verklarende woordenlijst	347
Gebruikte literatuur en archieven	356

Stamboom familie Van der Meer

Woord vooraf

Het is nu voor ons moeilijk voor te stellen dat ambtsdragers en anderen zonder blikken of blozen op levende mensen termen als ‘eigendom’, ‘aankoop’, ‘verkoop’, ‘geschatte waarde van de persoon’ en ‘schenking’ mogelijk maakten en gebruikten. Maar: ‘Eigendom van mensen is namelijk altijd een gelegitimeerd sociaal construct geweest gebaseerd op geweld, onderdrukking, uitbuiting van personen en racisme.’ (Ditter Blom). Ik heb er bewust voor gekozen om in dit boek al deze termen te laten staan; niet uit disrespect voor de personen die dit moesten ondergaan, maar om invoelbaar te maken hoe zij dit ook als vernederend moeten hebben ervaren.

De gangbare termen uit die tijd worden nu veelal als kwetsend ervaren, maar binnen de context van de geschiedenis en om deze in al haar facetten te begrijpen, is het noodzakelijk dat deze benamingen juist wel worden gebezigd. Als we ze overal zouden weglaten, dan denken onze nakomelingen over pakweg honderd jaar dat dat gebruikelijk was. Soms heb ik ervoor gekozen om bepaalde woorden tussen aanhalingstekens te plaatsen.

Hoewel het woord ‘tot slaaf gemaakte’ het woord ‘slaaf’ in veel nieuwe teksten en museumbijschriften heeft vervangen, hecht ik eraan om het woord ‘slaaf’ te gebruiken. Het taalkundige en juridische begrip ‘slaaf’ benadrukt namelijk in alle omstandigheden dat een persoon er niet zelf voor gekozen heeft om onderworpen te zijn, maar dat een ander hem van zijn vrijheid heeft beroofd, waardoor hij gedwongen is om degene die hem in zijn macht heeft te dienen. Historisch en juridisch gezien

heeft het woord 'slaaf' dus connotaties met de gruwelijke realiteiten van voorheen, maar ook met wreedheden van vandaag de dag. Bovendien vormen de woorden 'tot slaaf gemaakte' in samenstellingen met andere woorden een probleem, zoals in bijvoorbeeld: slavenarbeid, slaven-eigenaar, slavenverblijf en slavenschip. Deze begrippen zouden dan tot onmogelijke taalkundige constructies leiden zoals: 'totslaafgemaaktenarbeid', 'totslaafgemaakteneigenaar' en 'totslaafgemaaktenschip'.

Het begrip 'ethniciteit' werd door de koloniale overheid tijdens de slavernij ten onrechte versmald tot een administratieve categorie die verwees naar kleur en naar in hoeverre een persoon uit Europa of Afrika afkomstig was. In deze context vermijd ik de term 'ethniciteit' en gebruik ik de termen 'kleur' en 'afkomst'.

Typisch voor de slavernij in Suriname was dat slaven alleen een voor- naam hadden. Toch kun je uit de verschillende bronnen soms iets meer over zo'n slaaf te weten komen. Op een plantagelijst bijvoorbeeld die werd opgesteld wanneer een plantage-eigenaar een hypotheek wilde afsluiten, stond zijn hele bezit opgesomd en dus ook zijn slaven. De slavenlijst was onderverdeeld in mannen, vrouwen, jongens, meisjes en zuigelingen. Meestal stond achter hun naam hun beroep en soms of ze van gemengde afkomst waren. Je kon er dikwijls ook de financiële waarde van de slaaf op lezen. Zo zien we bijvoorbeeld op de slavenlijst van plantage Prosperité uit 1766 dat de slaaf Pedro een timmerneger was met een 'geschatte waarde' van 1000 gulden, de 'mulatte' jongen Christiaan was 500 gulden 'waard' en Affiba, een breister, had een 'waarde' van 700 gulden.

De mulattenjongen Christiaan had dus een Afrikaanse moeder en een Europese vader. Er bestond een scala aan benamingen, alles tussen zwart en wit, om aan te duiden wat de kleur/afkomst van een persoon was. De meest voorkomende termen waren: 'neger' (beide ouders zwart), 'blanke' (beide ouders wit), 'mulat' (kind van een zwarte ouder en een witte ouder), 'mesties' (kind van een mulat en een witte ouder),

‘*casties*’ (kind van een mesties en een witte ouder) en ‘*ca(r)boeger*’ (kind van een mulat en een zwarte ouder). Gedurende de gehele periode van de slavernij koos de overheid ervoor om personen – vrij of onvrij – op kleur van elkaar te onderscheiden; naderhand raakten deze termen in de hele samenleving ingeburgerd. Tevens maakte het landsbestuur bijvoorbeeld in wetten een verschil tussen ‘kleurlingen’ en ‘negers’. In de tekst maak ik geen onderscheid tussen deze groepen en spreek ik over ‘vrije’ of ‘inlandse’ personen: met andere woorden, personen die zelf of hun (groot)ouders in de slavenstand hadden verkeerd. De overheid duidde Europeanen niet als vrije personen aan, maar als ‘blanken’. Bij de registratie op wijkniveau in 1831 bijvoorbeeld tekende de ambtenaar op dat Johan Spilker blanke was en uit Hildesheim (Duitsland) kwam.

Een slaaf kon zijn vrijheid krijgen, wat manumissie heette. De vrijgemaakte persoon werd gemanumitteerde genoemd. De wens tot het in vrijheid stellen van een persoon werd vaak in een testament opgenomen of onderhands geregeld. De overheid stelde vanaf 1733 regels op over hoe deze vrijheid op een legale wijze tot stand moest komen. Daarvoor was zowel toestemming van de eigenaar als de overheid nodig. Meestal ging dat met grote geldbedragen gepaard. De gemanumitteerde kreeg vervolgens een achternaam. Regelmatig was dat de familienaam van zijn of haar vrijlater of de vroegere eigenaar, voorafgegaan door ‘van’. Paulina bijvoorbeeld kreeg na haar vrijheid de achternaam van haar vrijlater Klaas van der Meer en heette daarom voortaan Paulina van van der Meer. Kinderen uit deze verbintenissen kregen wel de achternaam van hun vader. Naarmate de tijd verstreek en de afschaffing van de slavernij naderde, lieten personen met zo’n ‘van-achternaam’, de extra toevoeging weg en dat gebeurde ook in officiële geschriften.

Bij vrijgemaakte personen werd bovendien aan hun naam ook nog ‘de vrije’ en de kleur toegevoegd, zoals bij ‘de vrije mulattin Annaatje van U.M. Arons’.